

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

БОЧАН ОЛЕНА ІГОРІВНА

УДК 340.12:37.323

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПТИ
МОДЕЛЮВАННЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИ
У СФЕРІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Токарська Антоніна Семенівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з вивчення проблем забезпечення правопорядку
Навчально-наукового інституту права, психології
та економіки

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Тімуш Ірина Сергіївна,
Національна академія внутрішніх справ України,
заступник директора Навчально-наукового інституту
права і психології

кандидат юридичних наук
Юськів Наталя Володимирівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
асистент кафедри адміністративного та
інформаційного права
Навчально-наукового інституту права і психології

Захист відбудеться «26» червня 2014 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «23» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відколи постало таке утворення, як держава, проблема її безпекового внутрішнього і зовнішнього співіснування із соціумом була однією із основних у соціальному розвитку. Причому питання безпеки держави означало не лише непорушність встановлених (обумовлених) територій, але й що найголовніше – життя і безпеки людей, які на них проживають. Тобто, як би не розглядали безпеку (особи чи суспільства) – вона завжди була визначальною щодо мети збереження існування всіх народів і цивілізацій. Від способів досягнення таких цілей, звичайно ж, залежали обрані різні (у т. ч. і не завжди виправдані, несправедливі, антигуманні і т. д.) засоби досягнення мети.

Безпека як засаднича й опорна у суспільному прогресі категорія становить не лише практичний інтерес, але й теоретично скерована у теорію права. Її основоположний універсалізм пов'язаний із забезпеченням повноцінного розвитку усіх демократичних процесів у суспільстві, які виявляють той рівень цінностей (правових, моральних, духовних і т. д.), без яких не можуть існувати ні народи, ні держави. Ці питання (процеси забезпечення особи, держави, суспільства) стосуються досконалості організації суспільного буття як довершеної форми реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Право людини на безпечне життя та належний державний захист прав і свобод регламентовані Загальною декларацією прав людини (ст. 8) та Пактом про громадянські і політичні права (п. 3 ст. 2), Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 13), рішеннями Європейського суду з прав людини. Встановлені юридичні засоби захисту особи передбачають їхню дію, спрямовану на забезпечення особи у кожній сфері юридичної діяльності і суспільного буття.

У сучасній юридичній літературі проблеми безпеки часто обговорювані, однак забезпечення особи у нотаріальній сфері поки що не стало предметом окремого дослідження. Праці вітчизняних дослідників (С. Алексєєв, П. Анісімов, А. Байда, А. Баранкова, В. Бачинін, В. Богущ, В. Вовк, Т. Гарасимів, О. Грищук, О. Данільян, В. Кіт, А. Козловський, М. Козюбра, В. Комаров, Ж. Копилова, М. Костицький, А. Лобода, С. Максимов, Е. Мурадьян, Т. Пашук, П. Перепелиця, І. Пістун, О. Поповченко, І. Приходько, П. Рабінович, В. Рибалка, І. Самощенко, С. Сапун, Н. Семенів, Г. Сілін, Л. Спірідінова, І. Тімуш, А. Токарська, Ф. Фаткулліна, І. Фріс, П. Фріс, Є. Фурса, С. Фурса, М. Хобзей, М. Цимбалюк, Є. Шикін, О. Юдін, Л. Явіч та ін.) частково розкривають проблему, яка досліджується.

Методологічні аспекти аналізу загроз інтересам безпеки держави, суспільства, особистості були об'єктом аналізу у працях Аристотеля, Р. Арона, М. Бердяєва, М. Вебера, Г. Ф. В. Гегеля, К. Гельвеція, Дж. Гоббса,

Л. Гумільова, В. Данилевського, І. Канта, Н. Макіавеллі, П. Сорокіна, А. Тойнбі, М. Шелера та ін.

Проте саме на сучасному етапі вкрай необхідною є безпекова організація життєдіяльності як окремої особи, так і всього суспільства, держави в цілому і, зокрема, в галузевих сферах, наприклад, у такій, як нотаріальна.

Отже, беручи до уваги теоретичну і практичну вагомість теми, а також потребу осмислення відповідно до її сучасних економічних, політичних, духовних видозмін, ставимо за мету на основі теоретичного здобутку українських та зарубіжних учених простежити реалізацію в нашій державі гарантованості забезпечення, що виявляється, зокрема, на рівні життєдіяльності особи, через реалізацію потреб якої й відбувається репрезентованість дії усіх принципів права – справедливості, формальної рівності, свободи, гуманізму, прав та свобод людини і громадянина.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками: «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855), «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

Мета і задачі дослідження – сформулювати філософсько-правовий зміст, напрями, основні елементи та механізми моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності.

Поставлена мета спонукала до розв'язання таких *задач*:

– визначити стан дослідження правової безпеки особи; оптимізувати термінологічну складову як основу галузевого дослідження забезпечення особи;

– охарактеризувати методологію моделювання забезпечення особи у нотаріальній діяльності;

– встановити аксіологічну сутність і специфіку ролі нотаріату як інституту безпечної реалізації прав і законних інтересів особи, охорони її від небезпек, загроз та небезпечних впливів;

– визначити роль моралі і права у моделюванні забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності;

– встановити ціннісні компоненти забезпечення особи в моделюванні безпеки нотаріального процесу;

– розкрити престиж людиноцентристських спрямувань в забезпеченні особи в нотаріальній діяльності з метою утвердження засад демократичного суспільства;

– сформулювати основні напрями та механізми забезпечення особи у нотаріальному провадженні;

– охарактеризувати зміст перспективного гарантування забезпечення особи у нотаріальних діях у сфері цивільно-правових відносин.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у розгляді справ, які вчиняються у процесі нотаріального провадження.

Предметом дослідження є філософсько-правові концепти моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності.

Методи дослідження. З метою вирішення запланованих задач у дисертації використано філософські підходи, загальнонаукові і спеціальні методи. *Діалектичний підхід* використаний для розкриття суті, змісту і форм забезпечення осіб у нотаріальній сфері у контексті розвитку суспільних відносин через зв'язок і залежність від сучасних проявів тенденцій буття; *формально-логічний метод* застосований з метою врахування принципів формальної логіки у побудові аналізу та висновків щодо оптимізації забезпечення особи у нотаріальній діяльності; *безпекознавчий підхід* як методологічний напрям слугував аналізу еволюції безпеки особи у конкретній сфері; *герменевтичний метод* сприяв уточненню понятійного апарату та його розширенню у трактуванні філософсько-правової ідеї забезпечення особи; *формально-логічні методи* аналізу, синтезу, індукції та дедукції використані при оцінці безпеки особи, держави і суспільства; *метод спостереження* сприяв проектуванню осучасненої моделі нотаріальної діяльності; *метод моделювання*, побудований на основі принципу доповнюваності, полягав у схематизації забезпечення особи щодо програмування ідеальних, уявних ситуацій з метою побудови досконалої моделі забезпечення особи у нотаріальній сфері; *діяльнісний метод* використано для розкриття протиправних наслідків нотаріальної діяльності та вироблення способів їхнього уникнення; *системно-структурний* та *структурно-функціональний методи* застосовано для напрямів удосконалення законодавчої сфери нотаріальної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній філософсько-правовій теорії феномен забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності досліджується як об'єктивне явище для розвитку безпекового концепту держави і суспільства; сформульовані положення та висновки є новими для філософії права або такими, що наділені істотними ознаками новизни;

вперше:

– визначено поняття «забезпечення особи». В контексті нотаріальної діяльності воно позначає процес творення гарантованості конституційного захисту та охорони життєво важливих інтересів особи, розвитку її матеріальних і фінансових можливостей засобами передбачених законом нотаріальних процесуальних дій;

– уведено поняття «унезбезпечення», пов'язане із відсутністю надійних засобів конституційного захисту та охорони особи, її життя, здоров'я, майна громадян від протиправних посягань;

– сформовано спосіб моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності як метод побудови ідеальних, уявних, штучних правових ситуацій та проектування у рамках закону певної синтезованої досконалої моделі забезпечення особи з метою розвитку та утвердження демократичних засад у суспільстві;

– сформовано наповнення смислу моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності на основі таких концептів: 1) конституційних норм захисту прав і свобод людини і громадянина, європейської традиції та світової практики діяльності нотаріату; 2) структуризації безпеки в цілому: безпека особи, людини і громадянина – безпека суспільства – безпека держави – національна безпека; 3) алгоритму подолання юридичних факторів ризику при унебезпеченні особи у сфері нотаріальної діяльності: на основі принципів, що забезпечують її нормативне функціонування, та компонентів на подолання юридичних факторів ризику унебезпечення особи; правозахисної діяльності державних інститутів на основі дії закону та ефективних засобів захисту прав особи;

удосконалено:

– правовий зміст безпековості особи, що локалізується у площині методів і підходів, які репрезентують сучасну методологію осмислення основних категорій забезпечення у контексті теорій правового плюралізму та правового інтрасуб'єктивізму. Корелюючи методологію з урахуванням провідних ідей юридичної і філософської теорії, синтезовано інноваційні підходи для розвитку теорії забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності;

– безпекову семантику смисли у сфері правових відносин, сформованих через каузальний детермінізм (аналіз причин проявів небезпеки, конфліктогенності та унебезпечення особи);

– термінологічні відповідники понять «особа»; розширено поняття «безпеки», «моделювання» діяльності нотаріуса і особи у сфері нотаріального процесу;

дістали подальшого розвитку:

– пріоритети та цільові настанови розуміння реальної безпеки особи у сфері нотаріального процесу;

– основи аналізу наслідків загальнонормативного та ситуативного у юридичному регулюванні нотаріальної діяльності з метою забезпечення особи;

– принципи нотаріального процесу та їхній вплив на безпеку особи, суспільства і держави та забезпечення суб'єктів права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– науковому моделюванні забезпечення особи у галузевих юридичних сферах із метою перспективного розвитку філософсько-правових і загальнотеоретичних уявлень про забезпечення особи;

- правотворчій діяльності з метою забезпечення сучасного обґрунтування посилення рівня безпеки особи, держави і суспільства;
- правозастосовній практиці нотаріату з метою вдосконалення процесу його безпекотворення;
- навчальному процесі для викладання навчальних дисциплін «Загальна теорія держави і права», «Філософії права», «Цивільне право», «Кримінальне право».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були об'єктом заслуховувань на міжнародних науково-практичних та міжвузівських наукових конференціях: «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні»: звітна наукова конференція ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 28 вересня 2012 року); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи»: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвячена Дню української писемності та мови (м. Київ, 30 листопада 2012 року); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи»: IX Всеукраїнська науково-практична конференція із проблем розвитку та функціонування державної мови, присвячена Дню української писемності та мови (м. Київ, 22 листопада 2013 року); «Становлення особистості професіонала»: II Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 15–16 лютого 2013 року); «Україна і світ в контексті глобальних трансформацій»: X Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 16–17 травня 2013 року); «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні»: звітна наукова конференція ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 27 вересня 2013 року); «Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки»: тези доповідей (м. Львів, 12 грудня 2013 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць, з них чотири – статті у фахових виданнях України, одна – у зарубіжному періодичному виданні, шість – тези доповідей і повідомлень на конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (198 найменувань, розміщені на 17 сторінках) і восьми додатків (на 11 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 199 сторінок, з них основний текст – 171 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, її мету й завдання; виокремлено методи дослідження, наукову новизну і практичне значення одержаних

результатів; вказано форми апробації результатів дослідження, публікації автора за темою дисертації.

Розділ I «Філософсько-правові основи забезпечення особи» містить два підрозділи. У підрозділі 1.1 *«Стан розвитку наукової думки про безпеку особи»* зауважено, що увесь спектр наукових досліджень стосується, по-перше, загальнотеоретичного та філософсько-правового осмислення питань праволюдності проблематики; по-друге – об'єднує наукові розвідки про безпеку (особи, суспільства, держави); по-третє – утворює тематичну сферу напрацювань учених, що стосується розгляду особливостей сучасної теорії і практики нотаріальної діяльності.

Кожний факт нанесення збитків, шкоди інтересам держави, суспільства чи особи аж до загрози її життю спричиняє тривожну тенденцію унебезпечення життєдіяльності особи та гостру необхідність аналізу суті і змісту об'єктивних та суб'єктивних можливостей запобігання їм у взаємозв'язку зі всіма іншими чинниками створення безпеки у державі і суспільстві.

У підрозділі 1.2 *«Теоретико-методологічні засади дослідження забезпечення особи у нотаріальній діяльності»* для дослідження окреслених проблем за основу визначено безпекознавчий підхід, який визнається як методологічний напрям аналізу генези та еволюції безпеки, завданням якого є пошук новітніх методів дослідження і моделювання забезпечення різноспрямованих рівнів з метою формування осучасненої і перспективної теорії та практики безпекотворення, зокрема, у сфері нотаріальної діяльності.

Моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності використано як метод побудови схематизованого ідеального нормопроекування правових ситуацій та проектування з їхньою допомогою певної синтезованої досконалої моделі забезпечення особи.

Пізнання філософсько-правової суті забезпечення особи можна здійснити на підставі визначення його, по-перше, як внутрішньої ознаки, яка межує із зовнішніми джерелами загроз безпеці України; по-друге, як локальної національної за масштабом поширення загрози унебезпечення держави і суспільства; по-третє, як загрози людині, фізичній або юридичній особі; по-четверте, як загрози гуманітарної, економічної, соціальної та іншої – за сферою прояву унебезпечення.

Розділ 2 «Аксіологічна складова ролі нотаріату як інституту безпечної реалізації прав і законних інтересів особи» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Охорона прав особи від небезпек, загроз та впливів як цінність особового буття»* сформовано трактування ідеї моделювання забезпечення особи, схематизоване на бінарному протиставленні безпеки–небезпеки, цінностей–антицінностей, забезпечення–унебезпечення. Такий

бінарний зв'язок простежується в основі проблем, що спричиняють протистояння та їхні наслідки. Така триєдність негативу «небезпека–антицінність–унебезпечення» у своїй логіці безперспективна. Першопричиною є сучасна криза цінностей і утвердження як «норми» поведінки антицінностей, що результується в унебезпеченні особи.

У системі різновидів безпеки (державної, національної, психологічної, інформаційної, економічної, воєнної, політичної, безпеки особи, індивіда, громадянина, фізичної, юридичної особи та ін.) ієрархія усіх ціннісних констант тісно взаємопов'язана і є такою, що в комплексі зумовлює унебезпечення особи у кожному із видів безпеки, зокрема, що й становить основу унебезпеченого буття всіх інститутів держави.

Питання цінностей у суспільному бутті є ключовим для дії права. Потреба збереження, культивування фундаментальних цінностей не актуалізована достатньою мірою в суспільстві взагалі. Вона знівельована, проігнорована і zdeформована, хоча формувалася століттями як програма життя, змістом якої були абсолютні цінності: чесність, обов'язок, чесноти, правда, пошана до життя, вірність обов'язку, даному слову та ін. Теперішнє буття із такими цінностями є лише «персональним вибором».

У підрозділі 2.2 *«Роль моралі і права у сфері нотаріальної діяльності»* розкривається подекуди наявний потенційний конфлікт між правом і аморальністю, що переважно передує багатьом правопорушенням і злочинам у нотаріальному процесі. Морально-правова пересторога для правопорушників є не лише знівельованим бар'єром у реалізації принципів правової держави, а й творить ґрунт протиправного шахрайства, рейдерства і корупційності, які, на жаль, повертають державу із її розбалансованістю до руйнації і хаосу, а особу – до незахищеності. Разом із економічними, геополітичними, гуманітарними та іншими кризами ця (морально-правова) має характер основної, руйнівної небезпеки, розповсюджуваної на всі рівні життєбуття.

Моральні чинники дозволяють впливати на соціальні відносини, стимулюючи культивування норм моралі через соціально-психологічні складові свідомості суб'єктів права. Право має об'єктивний характер, воно встановлює передбачені законом вид і спосіб покарання. І у випадках, коли прояви аморальної поведінки сягають рівня злочинних діянь, тоді право (разом із моральним осудом) стає дієвим інструментом впливу на правосвідомість суб'єктів права.

У підрозділі 2.3 *«Ціннісні компоненти унебезпечення особи як основа діяльності нотаріату»* важливі положення зводяться до верховенства права, а не лише до «верховенства закону» у сфері нотаріальної діяльності у т. ч.

Моделювання унебезпечення особи ґрунтується на (латинській традиції), конституційних нормах, європейській та світовій практиці діяльності нотаріату, морально-правовому імперативі.

Раціональна позиція забезпечення особи у сфері нотаріального процесу полягає у виробленні збалансованого підходу до плану проведення обґрунтованої реформи правової системи, що гарантує правове забезпечення особи на основі правових цінностей: урахування та своєчасного збалансування інтересів особи, суспільства і держави, поваги до прав особи, її честі і гідності; надання правової допомоги та організації захисту її від протиправних посягань. Імперативна функція такого плану полягає в тому, щоб окреслити коло прав і обов'язків не лише нотаріуса, але й суб'єкта правовідносин через призму гармонійного впливу на них права і моральності.

Створення моделі забезпечення особи в нотаріальній сфері зумовлене, по-перше, необхідністю забезпечення особи від непрофесійного і злочинного посягання на безпечні умови суспільного буття; по-друге, потребою ефективної реалізації політики державної і національної безпеки, що прямо пропорційно залежні від скоординованості дій всіх владних суб'єктів, сконденсованості (єдності) дії принципів національної безпеки, по-третє, національно вмотивованою і морально-правовою осмисленістю потреб особи.

Розділ 3 «Забезпечення особи у нотаріальній сфері в її антропологічній підпорядкованості» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Престиж праволюдних спрямувань в забезпеченні особи»* зауважено, що захист гарантованих прав особи на основі «праволюдних» (П. Рабінович) міжнародних стандартів покладений на державні органи влади. Досвід захисту прав і свобод, який гарантує безпеку особі, вибудовується на виконанні вимог Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод, що розповсюджується на 47 країн, та рішень Європейського суду.

Обов'язки держави, які виникають унаслідок необхідності охороняти здоров'я та життя фізичної особи (ст. 1161 ЦК України), вступають в силу тоді, коли ситуація загрози безпеці вимагає реалізації права на ліквідацію загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи (ст. 1163 ЦК України).

Праволюдними гарантами забезпечення є: заборона створення бар'єрів на шляху реалізації права; заборона бездіяльності адміністрації, коли очевидні її обов'язки встановлені законом; заборона збільшення допустимого терміну розгляду обставин справи (затягування справи); заборона надформалізму; заборона обмеження правових можливостей у результаті надміру дотримання процедурних правил, що спотворює їхній основний зміст, який полягає у захисті прав і свобод громадян, що призводить до «застосування правила заради самого правила» (К. Екштайн). Універсальним механізмом забезпечення особи є дія способу творення довірливих стосунків суб'єктами права – взаємної довіри. Це загальний принцип права, який забороняє як адміністрації, так і особам приватного права зловживати своїми правами.

У підрозділі 3.2 *«Механізми реалізації забезпечення особи у нотаріальних діях»* розкривається роль забезпечення особи у філософсько-правовому полі, що

є певним синтезом елементів інших видів безпеки, взаємодія і взаємозв'язок яких зумовлюють забезпечення безпеки як цілісної у межах правової системи, яка проектує дію всіх правових і моральних механізмів, трактованих як «внутрішня будова, система, метод, спосіб», зокрема, обґрунтованих специфікою нотаріального процесу.

Класифікація механізмів до певної міри є умовною і спирається на принципи, які впливають на забезпечення особи в нотаріальній сфері. Це, по-перше, міжгалузеві принципи нотаріального процесу; по-друге, його функціональні принципи; по-третє, галузеві принципи нотаріального процесу.

Органам нотаріату притаманні правозахисна та правоохоронна функції. Є потреба необхідності розроблення властивого цим функціям спеціального процедурно-правового механізму. Дія процедурно-правового механізму має забезпечуватися узгодженням та самостійним співіснуванням таких ознак нотаріальної процедури, як регулятивність, охоронність та правотворчість.

У філософсько-правовій теорії досі перебувають поза увагою проблеми захисту прав нотаріуса, які поряд із необхідністю забезпечення особи, є такими ж актуальними і маловивченими.

Підрозділ 3.3. «Охорона права особи на приватну власність та перспективи її забезпечення нотаріальними діями у цивільно-правових відносинах» присвячений обґрунтуванню реформування нотаріату. Зміни нотаріальної діяльності є актуальними, необхідними, такими, які сприятимуть створенню правової держави. У зв'язку з цим найважливішого значення набуває питання «правової регламентації процесуальних аспектів нотаріальної діяльності». Це по-перше. По-друге, нові соціальні, політичні та економічні умови висувають потребу втілення ідеї творення єдиного нотаріату, як і усунення розбіжностей у нормах Закону України «Про нотаріат» із Цивільним та Сімейним кодексами України. По-третє, актуалізується потреба вдосконалення інституту зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності, що не узгоджуються із недосконалими механізмами державного регулювання нотаріальної діяльності в цілому і контролю нотаріальної діяльності, зокрема. По-четверте, варто врегулювати порядок оскарження нотаріальних дій, відмови від їх вчинення. По-п'яте, потрібне вироблення механізмів унормування контролю за нотаріальною діяльністю між Міністерством юстиції та Українською нотаріальною палатою.

Нотаріус, наділений знаннями сукупності норм та професійних цінностей морально-правового характеру, набуває відчуття причетності до функціонування своєї фахової групи, почуття відповідальності за свою професійну практику та відповідальність за забезпечення особи. Зазначені пріоритети складають основу світогляду, інтелектуального базису, психологічної та емоційної практики, що реалізується на рівні кожного правового дискурсу у нотаріальній сфері.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано ряд висновків і пропозицій, спрямованих на розв'язання наукового завдання – визначення філософсько-правових концептів моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності, актуальність якого підтверджена в ході дослідження. На основі оновленого підходу та принципу доповнюваності сформовано філософсько-правові засади класифікування підходів до забезпечення особи, що і сприяло розв'язанню окресленої проблематики, яка має як наукове, так і прикладне значення.

1. Дослідницькі праці з обраної проблематики репрезентовані в основному трьома тематичними міждисциплінарними сферами: по-перше, філософським вивченням загальних проблем побудови правової держави; по-друге, різноспрямованим дослідженням проблем безпеки (людини і громадянина, суспільства, держави); по-третє, заглибленням у теоретичні і практичні проблеми нотаріальної діяльності, що й становить теоретичну основу та засвідчує філософсько-правові прогалини в аналізі окресленої парадигми.

Аналіз трьох найважливіших тематичних сфер наукових напрацювань творить, не обмежуючись лише ними, дослідницький ґрунт для побудови авторської концепції забезпечення особи і дає підстави зробити важливий висновок: запропоновані на міждисциплінарному рівні та в конкретних галузях знань (безпекознавство; нотаріат) ідеї вчених методологічно і концептуально поєднуються в єдине конструктивне ціле: пошук шляхів побудови правової держави та реальний захист прав і свобод людини і громадянина як найбільш актуальні наукознавчі та суспільно сформовані запити сучасності.

Ключовими, введеними у науковий філософсько-правовий обіг категоріями, окреслена проблематика дослідження: особа – як суб'єкт соціуму, людина у процесі її соціалізації і системі суспільних відносин, має реалізувати своє право на захист через систему засобів забезпечення.

Процес моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності – як методу побудови ідеальних, уявних, штучних правових ситуацій та проектування з їхньою допомогою певної синтезованої досконалої моделі захисту особи – визначає механізми подолання юридичних факторів унебезпечення особи.

Забезпечення особи у нотаріальній сфері формується як ідеологія процесу гарантування конституційного захисту та охорони встановлених законних життєво важливих інтересів особи, перспективного розвитку її матеріальних та фінансових можливостей засобами передбачених законом нотаріальних процесуальних дій.

Засади забезпечення особи формують нормативно-правові акти, які конституують національну політику безпеки, а також правову безпеку як невід'ємну складову національної безпеки, що гарантує стабільний розвиток суспільства та запобігання загрозам особи, держави і суспільства.

2. Правові смисли забезпечення особи локалізуються у площині методів і підходів, що репрезентують сучасну методологію. Методологічну основу дослідження становить безпекознавчий підхід, діяльнісний, герменевтичний, діалектичний, метод моделювання на основі принципу доповнюваності та інші, як певна міждисциплінарна сукупність знань та досвіду, сформовані для процесу наукового аналізу і пізнання об'єктів.

3. Філософська антропологія і правова аксіологія відіграють вагомому методологічну роль як виправдані підходи для розвитку ідеї забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності. Аксіологічний концепт у дослідженні, як і антропологічний, увиразнює обґрунтованість забезпечення свободи, гідності, конституційних прав, якості рівня життя громадян, гарантування забезпечення особи від незаконних дій нотаріусів, конкурентних дій інших осіб.

В основу моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності покладено систему бінарних опозицій: безпека–небезпека, цінності–антицінності, забезпечення–унезабезпечення.

Життя особи, добро, істина і справедливість творять систему абсолютних цінностей, які є вищими від особи і «не походять» від неї. Водночас мета особи полягає в уникненні небезпек психологізму; суб'єктивістських і суто позитивістських підходів; досягненні ієрархії цінностей за тривалістю, неподільністю, задоволенням інтересів і рівнем релятивності. Розмежування цінностей і сприйняття цінностей детерміноване свідомістю.

4. Свідомісна прирівненість моралі і права не чітко регламентована. Лише аморальна поведінка спонукає право до дієвості впливу на правосвідомість. Однак суспільна свідомість у самоорганізованому суспільстві на підставі високого рівня моральних стандартів впливає на формування правових норм, оскільки їх корелює спільність моралі і права, їхньої мети і принципів. Розвиток моралі і права постає інструментом гармонізації та забезпечення суспільства в цілому.

Змістовна сутність нотаріальної діяльності обумовлена функціями охоронного і правозахисного, а також функціями публічно-правового характеру відповідно до норм сучасного законодавства, яке на даному етапі потребує змін та уніфікації.

Верховенство права має переважати над створюваним «верховенством закону». Таке моделювання забезпечення особи реалізуватиме його засадничу мету. Суворий законотворчий виклад повинен піддаватися етичній експертизі.

5. Беручи до уваги розбалансованість у законотворчості, відсутність окремого об'єкта дослідження «правової безпеки людини», невнормованість правової безпеки, ієрархію механізмів забезпечення особи вважаємо за необхідне творити на основі структуризації безпеки. Логістика такого моделювання вибудована на чотирьох засадничих складових: правова безпека особи, людини і громадянина – правова безпека суспільства – правова безпека

держави – національна безпека. Алгоритм забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності складається із 17 компонентів (Додаток А) та 17 принципів нотаріального процесу (Додаток В), що дає підстави творити проект подолання юридичних факторів ризику в забезпеченні особи.

6. Ідея всіх концепцій, об'єднаних праволюдською проблематикою, започаткована утвердженням людини початковою і кінцевою метою філософії.

Філософія людиноцентризму на протиположності «безсуб'єктній» філософії програмує дискурс забезпечення, у даному випадку особи.

Однак для підтвердження концептуальної пропозиції щодо створення системи забезпечення (галузевої) і актуальності безпеки людини, зокрема, спираючись на концепт «синтетичної філософії людини», триєдність духовного, духу і поняття душі (не в межах сакрального і релігійного) буття людини уособлюється через «смислову цілісність». Воля, добро, гідність, рівність, свобода і справедливість як ціннісні компоненти забезпечення особи мають у демократичному суспільстві «культивуватися».

Несприятливими чинниками, що ускладнюють забезпечення особи, є чимало причин. Це порушення закону, нереагування на їхнє почастищення; корупційні діяння; небезпечні для особи умови її життєдіяльності з боку влади і кримінальних злочинців. Унебезпечують ситуацію захисту особи і психологічно-мисленнєві особливості окремих осіб, зокрема, похилого віку або неповносправних, що пов'язано із відсутністю роз'яснювальної роботи або моральних, чесних опікунів, родичів чи друзів, які б у складних умовах життя таких громадян діяли б в їхніх інтересах.

Констатовано висловлену дослідниками потребу активного формування і реалізації правової позиції приватних нотаріусів щодо юридичного захисту матеріально-правового і процесуально-правового характеру; самозахисту; юридичної відповідальності всіх сторін; запобігання порушенню недоторканості.

Підтверджено дослідницькі висновки щодо приведення у відповідність заходів і засобів забезпечення захисту в різних видах права і об'єднання їх в одному Законі, додавши до формулювань норм сформоване поняття «забезпечення особи». Такий нормативно-правовий акт вирішить важливі питання захисту й охорони прав осіб на забезпечення життя, здоров'я, честі, гідності та недоторканості.

7. В аналізі механізмів реалізації забезпечення особи у нотаріальному процесі звернута увага на внутрішньозадані елементи, які творять методи і способи ефективного забезпечення особи. Через призму «належності» як способу дії, кожна людська дія пов'язана із деякою ідеальною моделлю, без якої особа не бачить мети і не ставить перед собою завдань. У демократичній державі забезпечення особи позиціонується як ідеал, який проектує дію правових і моральних механізмів, що лежать в основі оновлення суспільних

відносин, забезпечують дію Конституції України та чинного законодавства. Основу діяльності нотаріату становлять принципи, які у своєму системному вираженні удосконалюють конституювання змісту, специфіки та сутності процесуальних нотаріальних дій, їхнього впливу на правову культуру та правову свідомість осіб. Умови забезпечення особи залежать від діяльності нотаріуса у межах правомірного і об'єктивного характеру додержання прав особи.

Хоча поділ на принципи, які стосуються нотаріального процесу, є до певної міри умовним, однак він сутнісно впливає на ієрархію концептів у моделюванні і має безпосередній вплив на нотаріальний процес та формування ідеології забезпечення у ньому особи. Це принцип верховенства права; принцип доступності і гарантованості охорони фізичним та юридичним особам їх безспірних прав; принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам та організаціям у здійсненні їхніх прав і охоронюваних законом інтересів; принцип національної мови; принцип нотаріальної таємниці; принцип професійної компетентності та морально-етичних стандартів діяльності нотаріуса; принцип незалежності нотаріусів; принцип неупередженості нотаріусів; принцип диспозитивності у нотаріальному процесі; принцип рівності прав усіх суб'єктів, які беруть участь у нотаріальному процесі; принцип безспірності нотаріального процесу; принцип безпосередності в нотаріальному процесі; принцип обґрунтованості нотаріальних актів.

Забезпечення процесуальної безпеки осіб у кримінальному судочинстві поки що для нотаріального процесу є недосконалим. Не створена комплексна програма захисту обвинувачених, потерпілих, свідків, понятих. Хоча ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» гарантує заходи правоохоронних органів щодо захисту життя, здоров'я, житла та майна осіб від протиправних посягань.

Згідано ст. 1 Закону України запропоновано уточнити *«Державне забезпечення безпеки приватних осіб кримінального судочинства – це здійснення уповноваженими цим Законом правоохоронними органами правових, організаційно-технічних, оперативно-розшукових, психологічних, виховних та інших заходів, спрямованих на захист та забезпечення життя, здоров'я, житла та іншого майна цих осіб від протиправних посягань»*. Існує потреба систематизування заходів і засобів забезпечення захисту у різних видах права з метою їх уніфікування.

8. Дослідники нотаріальної діяльності, як і практики, бачать вихід у реформуванні нотаріату, що реально поєднує людину і право. Зміни нотаріальної діяльності є актуальними, необхідними, такими, які сприятимуть створенню правової держави.

Це питання правової регламентації процесуальних аспектів нотаріальної діяльності; усунення розбіжностей у нормах Закону України «Про нотаріат» із Цивільним та Сімейним кодексами України; врегулювання порядку оскарження

нотаріальних дій, відмови від їх вчинення; унормування контролю за нотаріальною діяльністю Міністерством юстиції та Українською нотаріальною палатою.

Дієвим суб'єктом забезпечення осіб є держава, покликана створювати умови всесторонньої реалізації права особи на її забезпечення. Вона (держава) виступає суб'єктом, наділеним відповідно до Конституції України обов'язками щодо забезпечення всього суспільства гармонійними і справедливими відносинами. Для цього в названих напрямках актуалізується диференційована програма профтренингу для юристів і окремо для фізичних та юридичних осіб.

Без тактики і стратегії загальносформованого безпекового розвитку, заснованого на принципах участі і солідарності всіх учасників нотаріальних взаємин, не можна досягти дії демократичних засад державотворення і справедливості та забезпечення всіх суб'єктів права.

Забезпечуючи доказову силу документів і фактів, нотаріат зобов'язаний одночасно створювати умови для забезпечення особи на наступних етапах розгляду і вирішення у судах цивільних справ. З цією метою не можуть залишатися сумнівними такі деталі процесу, як безперешкодне отримання послуг, дієздатність осіб, дійсність підписів сторін договору, час і місце його укладання, а також повинні бути забезпечені: свобода волевиявлення учасників (суб'єктів) правочину, відповідність положень договору намірам сторін з метою охорони права та інтересів осіб, які беруть участь у нотаріальних діях, уникнення спорів між ними. В сучасних умовах це є шлях до створення передбачуваних і стабільних взаємовідносин, а відтак водночас і наближення національного нотаріату до європейських традицій його діяльності.

Виконане дослідження філософсько-правових концептів моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності дає підстави для констатування потреби нових і перспективних наукових напрацювань з метою поглиблення узагальнених концептів розвитку забезпечення особи у різних сферах права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бочан О. І. Правова безпека особи у нотаріальній діяльності / О. І. Бочан // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2012. – Ч. 2. – Кн. 1. – № 5 (83). – С. 302–306.

2. Бочан О. І. Комунікативна природа морально-правової сутності нотаріальної діяльності / О. І. Бочан // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – Вип. 4. – С. 479–485.

3. Бочан О. І. Філософія моралі у юридичній діяльності: різні підходи – один концепт / О. І. Бочан // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 204–208.

4. Бочан Е. Моделирование безопасности лиц нотариальной деятельности / Е. Бочан // Правовой журнал «Legea si Viata». – 2014. – № 1/2 (265). – С. 44–47.

5. Бочан О. І. Убезпечення фізичної особи у нотаріальній сфері: поняття та зміст / О. І. Бочан // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2014. – Ч. 2. – Кн. 2. – № 1 (91). – С. 237–241.

6. Бочан О. І. Правова безпека особи у понятійно-термінологічному вимірі / О. І. Бочан // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів, 28 вересня 2012 року. – Львів, 2012. – С. 22–25.

7. Бочан О. І. Терміносистема права, пов'язана із правовою безпекою особи в нотаріальній діяльності / О. І. Бочан // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи»: тези доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвяченої Дню української писемності та мови (м. Київ, 30 листопада 2012 року). – К., 2012. – С. 155–157.

8. Бочан О. І. Домінанти фаховості у юридичній діяльності / О. І. Бочан // Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 лютого 2013 року). – Одеса, 2013. – С. 210–213.

9. Бочан О. І. Убезпечення особи у нотаріальній сфері / О. І. Бочан // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (27 вересня 2013 року). – Львів, 2013. – С. 29–33.

10. Бочан О. І. Методика послуговування комунікативним знаком у професійній діяльності нотаріуса / О. І. Бочан // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи»: тези доповідей IX Всеукраїнської науково-практичної конференції із проблем розвитку та функціонування державної мови, присвяченої Дню української писемності та мови (м. Київ, 22 листопада 2013 року). – К., 2012. – С. 159–160.

11. Бочан О. І. Убезпечення особи з економічних питань у нотаріальній сфері / О. І. Бочан // Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки: тези доповідей (м. Львів, 12 грудня 2013 року). – Львів, 2013. – С. 11–13.

АНОТАЦІЯ

Бочан О. І. Філософсько-правові концепти моделювання забезпечення особи у сфері нотаріальної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2014.

Здійснено філософсько-правове дослідження основних концептів моделювання забезпечення особи у нотаріальному процесі з метою нормопроектування, яке запобігатиме порушенню законних життєво важливих інтересів особи та сприятиме надійному розвитку її матеріальних і фінансових можливостей.

Встановлення суті забезпечення особи здійснено через визначення його по-перше, як внутрішньої ознаки і потреби захисту, яка пов'язана із зовнішніми джерелами загроз безпеці суспільству і державі; по-друге, як локальної національної загрози унебезпечення особи, пов'язаного із корупцією, рейдерством і шахрайством; по-третє, як загрози особистості, людині, фізичній або юридичній особі через законодавчу розбалансованість; по-четверте, як загрози, що пов'язана із гуманітарною, економічною і політичною кризами у суспільстві. Визначено роль особи і держави у суспільному гармоніюванні їхніх інтересів через аксіоантропологічну сферу нормативно-правової регламентації забезпечення особи в європейській соціально-правовій державі.

Ключові слова: моделювання, забезпечення особи, унебезпечення особи, мораль і право, ідеологія гарантування захисту.

АННОТАЦІЯ

Бочан Е. И. Философско-правовые концепты моделирования обеспечения особы в сфере нотариальной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2014.

Осуществлено філософсько-правове дослідження головних концептів моделювання забезпечення особи в нотаріальному процесі з метою нормопроектирования безпечних умов життя, законних життєво важливих інтересів особи і розвитку її матеріальних і фінансових можливостей.

Установлення содержания обеспечения особы в нотариальном процессе реализовано на основании определения его, во-первых, как внутреннего признака и необходимости защиты, которые связаны с внешними источниками угроз безопасности обществу и государству; во-вторых, как локальной угрозы унебезпечення особи, связанной с коррупцией, рейдерством и обманом; в-третьих, как угрозы личности, человеку, физической или юридической особе из-за законодательной разбалансированности; в-четвертых, как угрозы, связанной с гуманитарным, экономическим, политическим кризисами в обществе и государстве. Определена роль особи и государства в гармонизации общих интересов через аксіоантропологическую сферу нормативно-правовой

регламентации обеспечения особы в европейском социально-правовом государстве.

Анализируя механизмы реализации обеспечения особы в нотариальных действиях, обращено внимание на то, что обеспечение особы в нотариальном процессе позиционируется как идеал, который проектирует действие принципов нотариального процесса и Конституции Украины. Условия обеспечения особы зависят от действий нотариуса, правомерного и объективного характера обеспечения прав личности. Констатирована необходимость активного формирования и реализации правовой позиции частных нотариусов, их юридической защиты.

Выражена обоснованная позиция о необходимости унифицирования разрозненных законодательных норм в одном законе, который обеспечит защиту и охрану прав особы на обеспечение ее жизни, здоровья, чести и достоинства, недопущения дисбаланса и абсолютизации правовой безопасности одной особы в ущерб другой.

Указано на несовершенство процессуальной безопасности в криминальном судопроизводстве, отсутствует комплексная программа защиты потерпевших, свидетелей, понятых. Необходима реализация систематизирования средств обеспечения защиты в различных видах права с целью их объединения, устранения разногласий в нормах Закона Украины «О нотариате» из Гражданским и Семейным кодексами Украины.

Обращено внимание на необходимость усовершенствования института прекращения частной нотариальной деятельности, что не согласуется с несовершенными механизмами государственного регулирования нотариальной деятельности в целом и контроля частной нотариальной деятельности; на урегулирование механизмов унормирования контроля за нотариальной деятельностью между Министерством юстиции и Украинской нотариальной палатой. Акцентируется внимание на тактике и стратегии общесформированного обеспечения развития деловых отношений на принципах участия и солидарности всех участников с целью достичь европейских стандартов справедливости и демократии в построении правового социального государства.

Ключевые слова: моделирование, обеспечение особы, обеспечение особы, мораль и право, идеология гарантирования защиты.

ANNOTATION

Bochan O. I. Philosophical and Legal Concepts of Modeling of a Person's Securing in the Field of Notarial Activity. – Manuscript right reserved.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of juridical Sciences on the specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2014.

Philosophical and legal research of basic concepts of modeling of a person's securing in the notarial process for the purpose of comprehending the design norms aimed to prevent the violation of legitimate vital interests of the individual and contribute to the unfailing development of material and financial capabilities was conducted.

Ascertaining the essence of a person's securing by defining it in the first place, both internal features and protection need associated with external sources of threats to the security of the society and the state; secondly, as the local national threat of imperiling of a person related to corruption, raiding and fraud; thirdly, as threats to an individual, a human being, a person or an entity due to legislative disequilibrium; fourth, as threats associated with humanitarian, economic and political crises in the society. The role of the state and of the individual in the public harmonizing of their interests through the axio-anthropological scope of the normative and legal regulation of securing a person in European social and law-based state is determined.

Key words: modelling, securing a person, morality and law, protection ensuring ideology, notarial process.

Підписано до друку 21.05.2014 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Зам. № 63-14.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.